3 | 2026

mondig

Luchten

doops gezinden

foto Andrii Lytvynenko

foto ADS

CMERK – terugblik & merchandise

De CMERK was een fantastische bijeenkomst. Het was bijzonder om zoveel mensen uit zoveel landen rond te zien lopen, met prachtige tasjes vol inhoud, en samen te zien vieren, zingen en leren.

Wil je nog meer zien en lezen over dit prachtige evenement? Op de websites *www.cmerk2026.eu* en *www.doopsgezinden.nl* staat een uitgebreid verslag, met veel foto's. Ook verderop in deze editie van *Mondig* vind je een verslag.

Wil je nog iets van de CMERK in huis halen? De merchandise is nog na te bestellen. Op *www.cmerk2026.eu* kun je overgebleven mokken, schrijfblokken, tasjes en zelfs T-shirts bestellen. Op = op!

nieuwsbrief

Wist je dat de doopsgezinden al een aantal jaren een digitale nieuwsbrief uitgeven? *Doopsgezinden NU* verschijnt eens per twee weken en bevat achtergrondstukken, aankondigingen, belangrijke ontwikkelingen en nog veel meer. Je hoeft er weinig voor te doen (alleen aanmelden) en blijft toch altijd op de hoogte van alles wat er speelt bij de Nederlandse doopsgezinden.

Aanmelden: onderaan de homepage van *www.doopsgezinden.nl*. Vul je gegevens in, en vanaf dat moment ontvang je elke twee weken de nieuwsbrief in je e-mail.

rectificatie

In de vorige editie van *Mondig* is een foutje geslopen op pagina 16.

De naam van Margreet Zandbergen is verkeerd geschreven.

colofon

Mondig is een uitgave van de Algemene Doopsgezinde Sociëteit (ADS) en verschijnt zes keer per jaar. Het blad wordt tegen een vrijwillige bijdrage toegezonden aan alle leden van doopsgezinde gemeenten. Vrienden en belangstellenden die het blad willen ontvangen, betalen € 40,– per jaar. U kunt zich opgeven via de contactgegevens in dit colofon. U kunt uw bijdrage overmaken op NL19 ABNA 0243 4938 86 t.n.v. Algemene Doopsgezinde Sociëteit onder vermelding van 'Mondig 2026'.

Hoofdredactie Kalle Brüsewitz
Eindredactie Albertina Hoogenboom
Redactie Yko van der Goot, André Maris, Bjorn Pels en Franka Riesmeijer
Ontwerp & opmaak Susan de Loor Kantoordeloor Haarlem
Druk GBU printmedia | Urk
Advertenties Kalle Brüsewitz
Oplage 5.000

Papier Maxi Offset FSC-mix credit gecertificeerd
Contact redactie & advertenties
Singel 454 | 1017 AW Amsterdam
020 623 09 14
communicatie@ads.nl
www.doopsgezinden.nl
Abonnement groot letter
CBB 0341 565 477 of
klantenservice@cbb.nl
Het volgende nummer van *Mondig* verschijnt half augustus.

© ADS 2026

vooraf

Hij staat op een balkon in de stad. Ergens vandaan gekomen, uit een land ver van hier en nog altijd een beetje onderweg. Onder hem beweegt alles: fietsen, stemmen, haast. Hij kijkt ernaar, maar hoort er niet helemaal bij. Alsof hij nog niet besloten heeft of dit zijn plek is.

Op een bankje langs het water zit een oude man. Hij kent deze omgeving al een leven lang. De bomen, het pad, de manier waarop het licht op het water valt – niets verrast hem nog echt, en toch komt hij hier elke dag. Omdat sommige dingen niet hoeven te veranderen om waarde te houden.

Twee plekken, twee levens – en toch hetzelfde dak van lucht. Niks bijzonders. Geen dramatische kleuren, gewoon een uitgestrekte, stille blauwte.

Een wolk schuift voorbij. De man op het balkon volgt hem met zijn ogen, alsof hij hoopt dat hij mee kan met de wolk, terug naar wij hij vandaan komt. Terug naar huis. Verlangen naar een plek waar hij zich thuis voelt. Of voelde.

De man op het bankje kijkt naar dezelfde wolk. Hij kijkt hem na, tevreden besluitend dat hij niet mee wil. Die wolk gaat naar plekken waar hij nooit geweest is en ook niet hoeft te zijn.

Ze hebben elkaar nooit ontmoet. Dat is niet belangrijk bij dit soort verhalen. Ze bestaan naast elkaar, zonder het te weten. In het moment. Onder dezelfde hemel.

De lucht vraagt niets. Hij is er gewoon, boven alles en iedereen, elke dag opnieuw. Misschien is dat waarom hij verbindt: omdat hij niets terugverlangt. Je kunt hem delen zonder dat je het merkt.

Ze glimlachen allebei, naar de lucht. Onder de hemel. En voor even is de afstand geen kloof, maar slechts een detail. Want soms is het genoeg om te weten dat iemand, ergens, naar precies dezelfde lucht kijkt.

Kalle Brüsewitz
Coördinator communicatie | *kalle.bruesewitz@ads.nl*

inhoud

4 Ruiken is weten
Caro Verbeek over geur

10 De kunst van het percoleren
En de kunst van pastor zijn

19 Blijf bij ons
Terugblik op de CMERK

24 Lucht in de Bijbel
Ruimte, ademnood en opluchting

en verder…

8 de rest is rijst/ruis
Stilte in Museum Voorlinden
12 grondig
Hoop als een anker
13 het lied van…
José Arrais
14 schilderachtige luchten
Hoe kinderen naar lucht kijken
16 media & cultuur
18 collecten
22 erfgoed
Luchten buiten de stad
26 dopers denken
Moderne slavernij
28 column – Arida van Oudenallen
Praten met potlood

Ruiken is weten

tekst **Bjorn Pels**

Caro Verbeek is kunsthistoricus en gespecialiseerd in geurgeschiedenis.

In haar onderzoek en onderwijs brengt ze geuren uit het verleden opnieuw tot leven, van museumzalen tot in historische teksten, en pleit ze voor een serieuzere plaats van de neus in hoe we de wereld begrijpen. Ik sprak haar over geur als kennisbron en historische bron; een gesprek dat me geregeld verraste.

Geur als kennisbron

Caro Verbeek geeft de neus haar waardigheid terug; wie haar *Een kleine cultuurgeschiedenis van de (grote) neus* leest, ontdekt hoezeer geur met komen en gaan door de tijd heen een volwaardige manier van kennen was. Het is opmerkelijk dat geur in de academische wereld zelden als kennisbron geldt, terwijl Verbeek juist doceert over analytisch ruiken: bewust en systematisch ruiken. We onderwaarderen de neus, terwijl geur ons iets vertelt over sociale banden, emoties en zelfs klimaat.

Geur beïnvloedt bovendien de keuzes die wij maken. Onze levenspartner kiezen wij om zijn of haar geur. Daarmee is geur meer dan herinnering of emotie; het is ook informatie. Iets wat we vaak met dieren associëren, maar wat bij mensen nauwelijks serieus wordt genomen. Zo blijft geur een opvallend onderbelicht perspectief, en missen we kennis doordat we geur uitsluiten.

Een kleine cultuurgeschiedenis van de (grote) neus, Caro Verbeek, uitgeverij Atlas Contact, 2021

Historische bron

De urgentie, pijn en het lijden van oorlogen zouden direct duidelijker zijn als we in geschiedenisboeken ook geur zouden toelaten. Veteranen uit de Eerste Wereldoorlog spraken steevast over de geur van het slagveld. Klein maar intens geluk kenden soldaten wanneer geliefden hun geur opstuurden, bijvoorbeeld in haarlokken of geparfumeerde brieven.

In archieven zijn, al sinds mensen schrijven, talloze verwijzingen te vinden die met geur te maken hebben. Verbeek laat haar studenten onderwerpen daarom ook letterlijk 'ruiken' om te begrijpen waar het over gaat. Volgens haar kan geur een historische sensatie oproepen: door te ruiken wordt het verleden minder abstract en bijna tastbaar.

Daarin schuilt ook een historische complexiteit. Tegenwoordig associëren wij lavendel vooral met rust en ontspanning, terwijl de geur in eerdere tijden juist sterk verbonden was met reiniging, verzorging en lichamelijke activiteit. In de oudheid gebruikte men lavendel bijvoorbeeld in de badcultuur en bij het reinigen van het lichaam, maar ook om textiel fris te houden en insecten te weren.
Ook het denken over geur zelf veranderde. Eeuwenlang gold stank als gevaarlijk; ziekten zouden ontstaan door bedorven lucht, het zogeheten miasma. Met Louis Pasteur verschoof dat inzicht. Niet

Geur beïnvloedt de keuzes die wij maken

foto Fjodor C. Buis

de geur zelf, maar ziektekiemen bleken de oorzaak, al bleef stank wel een teken van slechte hygiëne.

Christelijke geuren

Waar Verbeek mij werkelijk over deed verbazen, is dat de Bijbel een schoolvoorbeeld blijkt te zijn van de waarde en betekenis van geur. Niets is toevallig. In de oudheid en het vroege christendom werden geuren gezien als een vorm van communicatie met God. In bijbelteksten zijn daar duidelijke aanwijzingen voor.

Na de zondvloed brengt Noach een reukoffer als dank; in Genesis 8:21 staat zelfs dat God 'de aangename geur' van het offer ruikt. Ook in het Nieuwe Testament krijgt geur een geestelijke betekenis. Paulus schrijft in 2 Korintiërs 2:14 over de 'geur van de kennis van God' die zich verspreidt. Geur is daar niet alleen beeldspraak, maar iets dat laat zien hoe Gods aanwezigheid werd gedacht: tastbaar, verspreidend en dichtbij.

Wanneer Jakob zich voordoet als Ezau, wordt de blinde Isaak niet overtuigd op basis van wat hij hoort, maar van wat hij ruikt: de geur van de kleding wordt beslissend. Geur fungeert hier als teken van identiteit en zegen.

Geuren van nu

Geen enkele periode in onze geschiedenis was geurarm; wat als belangrijk wordt gezien verschuift alleen door de tijd. In de moderne tijd is het gebruikelijk geworden om lichaamsgeur te maskeren of te neutraliseren, waarbij met name van vrouwen wordt verwacht dat zij 'goed ruiken'. Dat ideaal van een neutrale geur ontstond rond het begin van de twintigste eeuw en hangt samen met commerciële invloed en een groeiende schaamte rond lichaamsgeur.

We zien dat nog altijd terug in producten als bodymist, bijvoorbeeld bij HEMA, die vooral bedoeld zijn om elkaar niet meer te hoeven ruiken. Het past in een bredere Nederlandse geurcultuur van neutraliteit. Verbeek constateert dat we daarmee geuren onderdrukken, terwijl geur in liefde en vriendschap juist een veel grotere rol speelt dan we erkennen. In die onderdrukking schuilt misschien wel het verhaal van onze tijd.

Observaties

Toch hoeft Verbeek niet veel moeite te doen om het belang van geur duidelijk te maken. Haar lezingen gaan gepaard met, hoe kan het ook anders, geur. Mensen herkennen en erkennen het belang ervan direct, denk bijvoorbeeld aan de geur na een regenbui op een warme dag. Op straat ruik je bovendien vaak wat er om de hoek te vinden is: voedsel, herkenning of juist gevaar. Geur is daarmee directe informatie over de wereld om ons heen.

Mensen die dichtbij ons staan hebben een geur die vertrouwen kan oproepen, en ook publieke ruimtes dragen vaak een eigen geurprofiel. Voor mensen met dementie kan geurherkenning zelfs sterker werken dan muziek, al is het ontwikkelen van zulke toepassingen complexer dan bij geluid. Er is geen Top 40 van geuren.

In geur ontstaat zo een stille vorm van gemeenschap: mensen herkennen elkaar en hun omgeving niet alleen door wat ze zien, maar door wat ze samen inademen. Ook seizoenen hebben hun eigen geurassociaties. Zo wordt geur opnieuw een bron van informatie over de wereld waarin we leven.

Optimisme

Ik was benieuwd hoe Verbeek de toekomst ziet. Ze is zich ervan bewust dat ze een kind van haar tijd is en dat het lastig blijft om buiten de bubbel van het heden te denken, maar toch waagt ze zich aan een voorspelling. Geuren van steden veranderen al eeuwen, en eerdere energietransities hebben al veel betekend voor wat de neus waarneemt. Mogelijk geldt dat ook voor de komende transities, misschien zelfs ten goede.

Wanneer steden zich daar proactief op voorbereiden, zou het kunnen dat we over vijftig jaar meer planten ruiken en dat gebouwen bewuster worden ontworpen met geurbeleving in gedachten. Er bestaat bovendien een reële kans dat geur opnieuw wordt erkend als kennisbron. In de medische wetenschap en de criminologie zijn daar al duidelijke aanwijzingen voor.

Misschien is dat wel de grootste verschuiving die Verbeek laat zien: dat geur niet iets is dat we moeten herwaarderen uit nostalgie, maar iets dat we opnieuw kunnen leren lezen als bron van kennis over de wereld. Niet alleen als herinnering of beleving, maar als manier om te begrijpen waar we zijn en met wie we die ruimte delen. Als dat klopt, dan is de neus geen bijzaak in onze waarneming, maar een beginpunt. En wie weet is de toekomst niet geurloos of geurarm, maar simpelweg weer beter te ruiken. <<

Prikkel uw zintuigen bij Mennorode

Midden op de Veluwe

Wordt wakker in de kalmte van het bos. Geniet van een heerlijk ontbijt en trek er op uit.Ontdek de Veluwe per fiets of te voet. Kom uzelf en uw fiets opladen terwijl u geniet van een heerlijke lunch. U wordt altijd gastvrij ontvangen bij Mennorode! Ontspan in onze gezellige bar of op het sfeervolle terras. Laat u verrassen door onze chef. Dineren in ons a la carte restaurant betekent genieten van heerlijke gerechten veelal bereid met lokale ingrediënten.

Kortom een bezoek bij Mennorode staat garant voor een gastvrij, puur bezoek.

Boek via onze website met 12% korting

- Geniet van rust en ruimte
- Per fiets of te voet genieten van de Veluwse bossen, direct vanaf het hotelterrein
- Onder vermelding van "advertentie doopsgezind" bij het boeken, ontvangt u een voucher voor een gratis consumptie.

U kunt telefonisch reserveren via 0577 498 111, of extra voordelig met 12% korting via www.mennorode.nl.

HOTEL MENNORODE

Apeldoornseweg 185 8075 RJ Elspeet
Telefoon 0577 498111 www.mennorode.nl

Met veel verdriet nemen we afscheid van mijn lieve man en onze inspirerende (schoon)vader en betrokken opa. Kees genoot intens van alles wat het leven te bieden heeft en het kostte hem moeite dit los te laten.
We kijken met veel liefde terug op zijn rijke, lange leven.

Cornelis Knijnenberg
Kees

*** Krommenie 7 februari 1938 † Schoorl 25 april 2026**

echtgenoot van Annie de Korte, sinds 21 september 1962

Ridder in de Orde van Oranje Nassau | Erelid van Zwemvereniging De Ham
Paul Harris Fellow (Rotary International) | Erelid van Vereniging De Zaansche Molen
Erkenningspenning van Gemeente Zaanstad

Annie
Annette en Machgiel
Pim en Jeroen
Wessel en Laura
Coert en Simone
Sam
Mats en Anne-Marije
Marlies en Jaap

De begrafenis heeft in besloten kring plaatsgevonden.

Correspondentieadres
Terramor Uitvaartzorg,
t.a.v. fam. C. Knijnenberg
Middenakker 23 | 1822 RL Alkmaar

foto Mirjam Goossens

De rest is rijst ruis

tekst **Kalle Brüsewitz**

Het is tegen sluitingstijd. Ik ben de laatste.
Als ik naar binnen keer, doet het museum dat ook.
Minder, steeds minder. Gesprekken doven uit.
Voetstappen doven uit. De mensheid trekt zich terug.
Laat mij maar achter. Ik ben toch druk.

Counting the rice is een participatieve performance van performancekunstlegende Marina Abramović waarin bezoekers zelf onderdeel worden van het kunstwerk. Ze nemen plaats aan een tafel, zetten een noise-cancelling koptelefoon op en krijgen de opdracht om gedurende een uur rijstkorrels en linzen te sorteren en te tellen. Abramović beschouwt het werk als een mentale en fysieke oefening in concentratie, uithoudingsvermogen en zelfbeheersing. Belangrijk is dat het proces centraal staat, niet het resultaat. Het doel is niet om de rijst volledig te tellen, maar om aandachtig aanwezig te zijn in het moment. Daarmee wordt de performance een radicale vorm van vertraging.

Wat zijn die korreltjes klein.
Papier.
Wat schrijf ik op?
Wat moet ik doen?
Linzen. Die zijn groter. Eén, twee, drie.
Ik hoor ze praten, dwars door die koptelefoon heen.
Wat zit die jas irritant.
Het is warm hier.
Wacht. Ik tel gewoon de linzen.

De tentoonstelling 'Stilte in de storm' in Museum Voorlinden in Wassenaar is een contemplatieve route langs kunstwerken uit de collecte. De tentoonstelling brengt werken samen van internationale kunstenaars zoals Anish Kapoor, Marina Abramović (*Counting the rice*), Massimo Bartolini en Arturo Hernández Alcázar. Gezamenlijk tonen zij hoe stilte kan fungeren als tegenkracht tegen de storm van prikkels, informatie en maatschappelijke onrust. Maar ook als katalysator van lucht, leegte en ruimte. Lucht die ruimte schept voor stilte en contemplatie. De tentoonstelling is geen verzameling van losse kunstwerken in het thema, maar vormt een route. Van storm naar stilte. Van onrust naar contemplatie. Van chaos en dreiging naar lucht en ruimte. En dat in een wereld die onrustig, snel en overweldigend is. Stilte als tegenkracht voor storm.

250. Waar laat ik ze nu?
Moet ik het natellen? Gaat iemand het controleren?
Die jas zit eigenlijk best oké.
Hebben ze de airco nou aangezet? Het voelt minder warm.
Ik hoor geen stemmen meer.
Ik zie nog wel wat voeten in m'n ooghoeken voorbij schuiven.
Ik leg ze wel daar in het hoekje neer. Dan heb ik ruimte om verder te tellen.

De tentoonstelling begint met de installatie *Black Kites* (2010-2012) van de Mexicaanse kunstenaar Arturo Hernández Alcázar. Zwarte vliegers lijken als een zwerm vogels in de ruimte te zweven. Als voorbode van ellende. Een lucht geladen met onheil. Daarom is het ook het eerste werk van de tentoonstelling. Hier sta je als toeschouwer nog vol in de storm. Duister, onheilspellend en tegelijk volkomen stil. Niks beweegt. Alles staat stil. Een soort bevroren staat van zijn. Een gestolde crisis. Zelfs de lucht, waar de vogels in zweven, beweegt niet.

foto Antoine van Kaam

links Marina Abramovic, *Counting the Rice*, 2014

midden Arturo Hernández Alcázar, *Black Kites* (Birds of iii Omen), 2010-2012

onder Elmgreen & Dragset, *L'Addition*, 2025

(alle: collectie Museum Voorlinden)

500. Dat beton zit best lekker
Hoe laat is het? Ben ik al bijna klaar?
Ik hoor niemand meer.
Zijn ze me vergeten?

Wat blijft er over als alle ruis verdwenen is? In het werk *L'Addition* van Elmgreen & Dragset (2025) staat een mensfiguur – uitgerust met rugzak en slaapmat – in een eindeloos wit landschap. Onduidelijk waar hij vandaan komt. Geen idee waarnaartoe. De sneeuw wist alle contouren uit. de overgang tussen lucht en aarde vervaagt, geluid lijkt gedempt, en de omgeving is vrijwel leeg. Geen drukte, geen geschiedenis, geen toekomst. Volledig op zichzelf aangewezen. Los van alles. Extreme stilte. Waar je nog kunt bedenken dat er wind is, of ijzige kou. Het is stil. Oorverdovend stil. Overal waar je kijkt is het wit. Lucht en aarde in perfecte harmonie.

750. Ik ben er wel klaar mee, geloof ik.
Het is echt niks voor mij en Abramović kan de pot op.
Mijn innerlijke zelf? Verstilling? Contemplatie?
Concentratie? Ga toch weg!
Ik krijg een houten kont van dit bankje. En die labjas is ook een lachertje.
Pleur op met je linzen en je rijst.

De lucht, dreigend met vogels en vliegers. De lucht zo wit als de aarde. De grenzen zijn vervaagd. Overal zit lucht in. Lucht lijkt in alle werken te gelden als een voorwaarde voor stilte en aandacht. De lucht wordt voelbaar: niet als iets neutraals, maar als een ruimte waarin betekenis ontstaat. Stilte schept ruimte. Het geeft ruimte voor reflectie en nieuwe inzichten. Lucht als een tegenkracht, tegen de storm van prikkels en onrust. Waar de storm staat voor drukte en overbelasting, staat lucht voor openheid en vertraging. Lucht als onzichtbare drager: een ruimte – zowel fysiek als mentaal – waarin de bezoeker tot rust kan komen en opnieuw kan leren kijken, denken en voelen.

Ik ben de laatste. Gesprekken zijn uitgedoofd. Voetstappen ook. De mensheid heeft zich teruggetrokken.
Ze lieten mij achter. Uit de drukte.

'Meneer, uw tijd is om.'

Er staan nog wat mensen. De wereld is er nog. En nog even erg als hij was. Daar hebben ze mij niet voor nodig. Alle stilte is weg. Alle lucht is verdwenen. Er is ruimte. Of in ieder geval was dat er voor even.

1000 linzen. De rest is rijst.
Lucht en stilte. De rest is ruis. **<<**

Museum Voorlinden
Stilte in de storm.
Nog te zien t/m 23 augustus.

foto Antoine van Kaam

…het zorgvuldige en langzame(re) laten ontstaan van iets nieuws

De kunst van **het percoleren**

Het koffie-pastoraat, zo zou je het kunnen noemen. De koffie-drinkende pastor die van huisbezoek naar huisbezoek gaat. Maar wie drinkt er eigenlijk koffie met de pastor wanneer die het zelf nodig heeft? Hoe beoefen je pastorale zelfzorg? Zet je je eigen koffie?

tekst **Andrés Pacheco Lozano**

Percoleren verwijst naar het proces waarbij (heet) water door gemalen koffie (een poreuze substantie) stroomt, en door een of ander filter, om het kenmerkende mengsel te creëren dat een heerlijke kop koffie vormt – mits het goed gebeurt en er de juiste hoeveelheid tijd aan besteed wordt! Een mooi beeld voor de noodzaak van het verwerken, het langzaam laten doordringen, of 'brouwen' van ideeën. Een bijzondere analogie om na te denken over pastorale (zelf)zorg en het 'koffie-pastoraat'.

In een wereld die snel gaat en overweldigend kan aanvoelen, lijkt de tijd die percoleren vraagt tegenintuïtief. Het voelt juist alsof we hulpmiddelen nodig hebben om alles snel te verwerken, zowel in onze relaties als in onszelf. Hoe sneller en efficiënter, hoe beter. Maar er schuilt een bepaalde wijsheid in deze logica van het percoleren: het zorgvuldige en langzame(re) laten ontstaan van iets nieuws. Dit beeld werkt bijzonder goed wanneer we nadenken over hoe pastorale zorg 'doorsijpelt'.

Water toevoegen

Het proces van percoleren begint wanneer het (hete) water 'binnenkomt'. Metaforisch gezien kunnen ervaringen, verhalen of dilemma's – van anderen of van onszelf – de vloeistof zijn die 'opgegoten' moet worden, om verwerkt te worden. Van het lijden door oorlog, geweld, onrecht, ziekte, persoonlijk verlies en worsteling tot de vreugde van nieuw leven, de kracht van geweldloos verzet en tekenen van hoop en verandering.
Je kunt dit proces overhaasten en te veel of te weinig water toevoegen. In het eerste geval kunnen we 'overspoeld' raken door alles wat er speelt in de wereld, tot het punt waarop we het niet meer kunnen bevatten of nauwelijks nog iets kunnen filteren. Het andere uiterste is dat we juist elke instroom van water proberen tegen te houden – te voorzichtig worden of te druk met onszelf, waardoor we ons afsluiten voor wat er in verschillende relaties gebeurt. Beide uitersten zijn riskant – en beide verpesten de koffie.

Een belangrijk aspect van de kunst van het percoleren is weten hoe je de hoeveelheid water reguleert die binnenkomt. We hebben vaak al manieren ontwikkeld om bepaalde dingen wel toe te laten en andere niet. We kiezen wat we wel of niet lezen, waar we naar luisteren of wat we uitzetten, en welke afspraken we aangaan of juist afzeggen omdat het 'te veel' kan zijn. De uitdaging is dus niet om selectief te zijn, maar om onze 'selectiviteit' te bevragen en bij te stellen. We moeten voortdurend opnieuw afstemmen hoe we de hoeveelheid water die binnenkomt en de temperatuur van het water reguleren.

Hopelijk wordt dit proces geleid door ons 'opstandige' geloof, dat ons uitnodigt om bijzondere aandacht te hebben voor de marge, voor stemmen die het zwijgen wordt opgelegd.

Maling en filter

Wanneer het water door de gemalen koffie stroomt, 'gebeurt de magie'. Toch is ook dit geen eenvoudige stap. De grofheid van de maling, de manier van schenken en het filtersysteem (bijvoorbeeld een papieren filter of een herbruikbaar metalen exemplaar) hebben allemaal invloed op het resultaat. Wat zegt deze stap over pastorale (zelf)zorg?

Ten eerste dat gemalen koffie vernieuwd moet worden. Voor elke kop gebruik je nieuwe koffie. Natuurlijk kun je dezelfde koffie vaker gebruiken, maar de smaak is dan weg. In deze analogie staat de koffie voor de bron van smaak – binnen het christelijk geloof waarschijnlijk de weg van Jezus, het Christusgebeuren. We wijzen in de richting van Jezus en proberen samen betekenis te vinden, antwoorden en oplossingen en zoeken alternatieve perspectieven in onze context. Ook met stilte, klaagzangen en zelfs gevoelens van Godverlatenheid keren we ons in die richting – en ook dat is oké. De metafoor toepassend: onze taak is om de juiste maling van de koffie te vinden en die aan het proces toe te voegen, zodat het water erdoorheen kan gaan.

Ten tweede zijn er momenten waarop een diepgaandere 'reset' nodig is. Ook het filter moet vervangen of goed schoongemaakt worden om verstopping te voorkomen. Hoe zo'n reset eruitziet, kan verschillen. Meditatie of gebed, lezen, afstand nemen van werk en lange wandelingen kunnen allemaal die functie hebben – zeker als ze met enige regelmaat ingepland worden.
En toch kan het ook helend zijn en een goede 'reset' om een kop koffie te drinken die door iemand anders gezet is. Hulp, troost en steun zoeken bij anderen moet niet het laatste redmiddel zijn, maar een wijze vorm van reset voordat het filter verstopt raakt. Voor mensen die met anderen proberen op te lopen, koffie voor anderen te zetten, is het daarom ook goed om – in ieder geval af en toe – gezelschap te zoeken, ergens anders een kop koffie te krijgen.

Geen kopje hetzelfde

Aan het einde van het filterproces ontstaat koffie. Zodra de geur vrijkomt, is die ongelofelijk. Toch smaakt elke kop net iets anders. Volledige consistentie bij handmatig gezette koffie is bijna onmogelijk. We zullen nooit precies dezelfde kop herhalen – en dat is niet erg. Misschien is dat juist wat het bijzonder maakt. Soms is de koffie wat bitterder, soms wat 'zoeter'.

Omarm de verschillende uitkomsten. Ze horen bij een proces van voortdurende afstemming en aanpassing. Omarm de momenten waarop je voor jezelf koffie zet en ook die waarop anderen het voor je doen – om nieuwe kracht en energie op te doen, je smaak te verdiepen en je creativiteit en verbeelding te stimuleren. Uiteindelijk is koffie percoleren een kunst – net zoals het een kunst is pastor te zijn! <<

Andrés Pacheco Lozano is docent bij de master Peace, Trauma, and Religion (VU).
Hij is verbonden aan het Amsterdam Centre for Religion and Peace and Justice Studies.

foto Kayla Phaneuf

tekst Yko van der Goot

Hoop als een anker

foto Arafat Showrab

zoeken naar grond in wankele tijden

Wij van onze generatie konden tegen elkaar zeggen: 'Ik ben van na de oorlog', en dan wisten we over welke oorlog we het hadden. Er waren verhalen over luchtaanvallen, over executies, onderduik en verzet. Later hoorden we over het lot van de Joden.

Een vreselijke oorlog. We voelden het aan onze ouders. Hun angsten, hun verdriet. 'Dat nooit meer!' En we kregen de les mee dat vrijheid een groot goed is.

Nu groeien generaties op die zullen vragen: 'Welke oorlog bedoel je?' Want zij kennen nauwelijks momenten dat er niet ergens een conflict wordt uitgevochten. En dankzij de media zien we tot onze verbijstering hoe sommigen oorlog voeren als een computerspel waarin mensenlevens niet tellen. En we stellen vast hoe geld waarmee armoede en honger bestreden hadden kunnen worden, wegvloeit in een oeverloze stroom van defensie-uitgaven.

Wij konden opgroeien met de gedachte dat vrede mogelijk is. Naïef? Ja, zeggen we nu, want 'oorlog zal er altijd blijven. Het zit ingebakken in de menselijke natuur.' Of is er toch een andere weg? Ik denk aan de Israëlische schrijver David Grossman (Jeruzalem, 1954). Hij pleit al een leven lang voor dialoog op de weg naar vrede.

Grossman weet als geen ander wat oorlog is. In de Israëlisch-Libanese Oorlog van 2006 kwam zijn twintigjarige zoon Uri als militair om het leven. Tien jaar later verscheen zijn boek *Leven en schrijven in tijden van oorlog*. Een bundel teksten over de tragiek van de Holocaust, waarin tachtig familieleden van hem werden vermoord, en ook over de rol van Israël in de gespannen relatie met de Palestijnen.

Grossman vraagt zich met verbazing af: wat moet een mens in zichzelf doden om in staat te zijn een ander persoon of meerdere mensen te vermoorden, om een heel volk te willen vernietigen? En ben je zelf door te zwijgen niet medeplichtig aan een proces dat erop gericht is anderen in het onheil te storten? In 2025 gebruikte hij, tot zijn eigen grote verdriet, de term genocide voor de oorlog die zijn land voerde in Gaza. Zou hij nog enige hoop hebben?

Hoop is als een anker, zei hij in 2015. 'Een anker dat je vanuit je wanhopige, onderdrukte bestaan uitwerpt in een werkelijkheid die er nog niet is en die eerst en vooral uit de diepste verlangens van de mens bestaat. Maar alleen al dit uitwerpen van het anker in de toekomst, alleen al het vermogen om dat te doen, schept in het hart van de mens die de moed heeft om te hopen een oord van vrijheid.' Het visioen, de droom van die toekomst trekt mensen aan als een sterke magneet. Zo baant hoop een weg uit de dood naar het leven. Hoop op vrijheid. Vrede is de weg. <<

het lied van...

tekst Franka Riesmeijer

Muziek is een belangrijk onderdeel van ons leven. Liedjes die je doen denken aan belangrijke momenten in je leven, samen zingen op kamp, muziek waar je kippenvel van krijgt. In deze column duiken we in wat muziek betekent voor iemand.

Deze keer spreken we met dominee **José Arrais**, Europees coördinator van de doopsgezinde conferenties. Hij is geboren, getogen en woonachtig in Lissabon, maar voor de CMERK was hij in Nederland.

Welk lied is momenteel jouw tophit?

Over een paar maanden wordt mijn favoriete nummer vijftig jaar oud. Ik zat op de middelbare school en hield altijd al van rockmuziek. Toen kwam er een gloednieuwe band genaamd Boston met een totaal nieuwe benadering van rock, en het nummer dat een enorme hit werd was '*More than a feeling*'. Dat is het nog steeds en ik luister er regelmatig naar.

Welk lied van vroeger is nog steeds belangrijk voor je?

Een lied van Billy Joel, genaamd '*Lullaby*'. Mijn vrouw en ik werden pas laat ouders, we waren 43 en 42 jaar... en het nummer weerspiegelde een beetje het ouder worden met een jong kind. De tekst bezorgt me kippenvel, maar geeft me tegelijkertijd de geruststelling dat we er altijd voor onze kinderen zullen zijn.

Welk lied zou jij iedere zondag wel in de dienst willen horen of meezingen?

Ik herinner me nog dat ik als klein kind met mijn moeder naar de kerk ging op zondagavond om het lied '*Nearer my God to Thee*' te zingen. Het is zo'n prachtig, ingetogen lied dat ik er elke keer weer emotioneel van word als ik het zing.

Wat is de mooiste zin van dit lied? Waarom raakt deze tekst je?

Het vijfde en laatste couplet gaat over iets waar we allemaal naar verlangen: ooit dicht bij onze God te zijn.

Or if, on joyful wing
Cleaving the sky,
Sun, moon, and stars forgot,
Upward I fly,
Still all my song shall be
Nearer, my God, to Thee...

Is het een melodie die we allemaal zo meezingen of die geoefend moet worden?

Ik vind de melodie zo inspirerend en eenvoudig dat we die vast allemaal kunnen zingen zonder er speciaal voor te oefenen.

Welk instrument vind je het mooist in een dienst?

Ik hou erg van koperinstrumenten tijdens de kerkdienst – de hoorn en de hobo zijn absoluut mijn favorieten. <<

Schilder-achtige luchten

tekst **Franka Riesmeijer**

In het begin schiep God de wereld. De eerste dag scheidde hij licht van donker. Op de tweede dag schiep hij de lucht en 'scheidde' het water.
Tijdens de CMERK was het thema '*Bewegen in geloof. Dansen in de stroom*', waarin water belangrijk is.
Als tegenhanger van water is er lucht. Licht en donker, water en lucht. Wat is de lucht? Hoe ziet de lucht eruit? Welke kleuren heeft de lucht? Wat zien we in de lucht? Vogels? Wolken? Een vlieger?

De kinderen tot en met 11 jaar hadden tijdens de afgelopen CMERK hun eigen woonkamer, waar ze creatief bezig konden zijn. Een van de projecten waar ze mee aan de slag konden was het tekenen van de lucht...

In de rubriek media & cultuur verschijnen besprekingen van boeken, muziek, films, tentoonstellingen en andere culturele uitingen.

BOEKEN

irritant

Ongeloofwaardige betogen

Een vurig betoog over hoe onze drang naar groter, meer, sneller onszelf en de wereld uitput. Een filosofische roman over 'minder willen, vrijer voelen en anders denken'. Het uiteindelijke resultaat zou 'compassie en achteroverleunen' zijn. Het boek *Lui worden* van Henk van der Waal klonk als helemaal mijn boek. Helaas is het onuitstaanbaar.
Het boek bestaat uit drie redes, die spelen in verschillende sociale settings. De hoofdpersoon is Thaddeus, een pretentieuze filosoof met een messiascomplex, die zichzelf graag hoort praten en die veel te zeggen heeft.
Het verhaal wordt ons verteld door zijn vriend die minstens even pretentieus is maar helaas ook een minderwaardigheidscomplex heeft.
De eerste rede vindt plaats in een kroeg. Beide personages zijn geen mensen met wie ik een kroeg zou willen bezoeken en als ik daar had gezeten, was ik weggelopen. Maar iedereen hangt vol bewondering aan Thaddeus' lippen.
De auteur schrijft hoogdravende redes bij monde van de hoofdpersoon, die hij laat bekritiseren via de interne stem van de verteller. Dit is ietwat lui: hij geeft een speech en zegt vervolgens in een andere stem dat het veralgemeniserend is of ongenuanceerd, waardoor hij zijn fouten erkent zonder ze op te hoeven lossen.
De semi-intellectuele kritiek is zo misantroop – zelfs als er naar een plek van hoop wordt gewerkt – dat ik het niet geloof.
Zelfs wanneer er goede punten worden gemaakt (toch echt wel regelmatig), kan ik er niet overheen komen dat de personages zo irritant zijn en het zo irritant uitdrukken.
Franka Riesmeijer

Lui worden. Minder willen, vrijer voelen, anders denken, Henk van der Waal, Uitgeverij Querido, € 24,99

Chaos

Grillig en messcherp

'Gezien de penibele staat van de wereld volgt hier alles wat ik weet en wat van eventueel nut kan zijn voor de redding ervan'. Abel van Gijlswijk is (ongewild) de stem van een generatie en een punkrockmessias als zanger van HangYouth. Een titel waar hij graag vanaf wil. Hij is niet perfect en wil al helemaal niet iets uitdragen waarvan anderen vinden dat hij het moet vinden.
Chaotisch denken voor gevorderden is eigenzinnig en laat zich moeilijk vangen in één genre. Het balanceert tussen filosofische reflectie en essayistische observatie.
Van Gijlswijk stelt dat gestructureerd en doelgericht denken vaak te veel wordt verheerlijkt. Hij pleit voor het omarmen van chaos: tegenstrijdige inzichten, intuïtieve sprongen en onaffe gedachten.
Volgens hem ontstaat juist daar ruimte voor creativiteit en verdieping.
De stijl is associatief en grillig. Gedachten volgen elkaar niet altijd logisch op, wat het lezen soms veeleisend maakt. De titel is dan ook treffend: dit boek vraagt een actieve, aandachtige lezer. Toch is die vorm geen zwakte. De structuur – of het ontbreken daarvan – onderstreept de boodschap dat denken niet altijd lineair of netjes hoeft te zijn.
Het boek fungeert als een denkexperiment dat aanzet tot reflectie over hoe wij denken en waarom we zo graag orde scheppen. Het zijn potentiële oplossingen om de wereld te begrijpen. Of jezelf. Of de samenhang tussen beiden.
Wie tegen chaos kan, ziet goedgeschreven en messcherpe analyses.
Kalle Brüsewitz

Chaotisch denken voor gevorderden, Abel van Gijlswijk, DasMag Uitgevers, €22,99

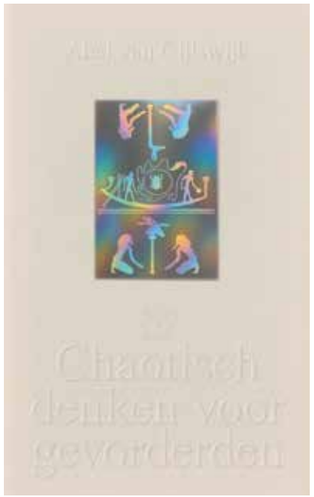

ivoren schouders

Nog steeds relevant

Marcus Aurelius wist als jonge man al dat hij later keizer zou worden van het Romeinse Rijk en ervoer dat als een overweldigend lot. Op een nacht had hij een droom waarin hij zichzelf zag met ivoren schouders, waarmee hij de zware last van de macht kon dragen. Hij begreep dat de goden hem zouden steunen bij het vervullen van zijn taak en aanvaardde hij zijn lot.

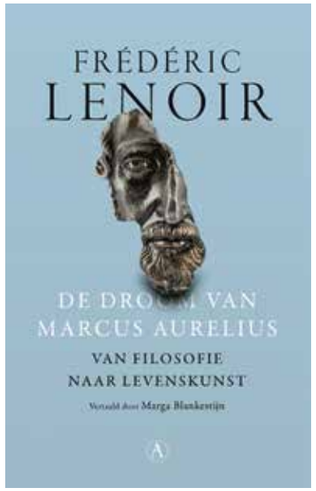

Frédéric Lenoir – socioloog, filosoof en auteur, schrijft erover in *De droom van Marcus Aurelius*. Aurelius' kennis van de stoïcijnse filosofie, die gebiedt om alles wat er gebeurt als noodzakelijk te verwelkomen (*amor fati*), hielp hem vooral zijn lot te aanvaarden. En dat in een tijd dat het Romeinse Rijk werd geconfronteerd met meerdere crises: natuurrampen, hongersnoden, een pokkenepidemie, opstanden.
In het eerste deel van *De droom* beschrijft Lenoir het leven van Marcus Aurelius, als een beknopte en toegankelijk geschreven biografie. Hij benoemt daarbij ook de schaduwzijde van Aurelius' beleid, namelijk de ongenadige vervolging van Joden en christenen.
Het tweede deel is gewijd aan de grote thema's van zijn eigen *Notities*. De voornaamste stellingen van het stoïcisme komen erin terug: 'Het universum is een levend wezen waarin alles van alles afhankelijk is. Niet de werkelijkheid maakt ons (on)gelukkig, maar de voorstelling die wij ons ervan maken. We moeten in het heden leven.'
Die thema's zijn tweeduizend jaren later nog steeds relevant.
Jehannes Regnerus

De droom van Marcus Aurelius. Van filosofie naar levenskunst, Frédéric Lenoir, vertaling Marga Blankestijn, Athenaeum-Polak & Van Gennep, € 22,50 (paperback)

MUZIEK

hoop

Verpakt in muziek

Eind maart kwam het album THIS MUSIC MAY CONTAIN HOPE. van Raye uit. Deze Britse zangeres en songwriter is een van de meest getalenteerde artiesten van haar generatie, met een stem die alles kan. Het album vertelt een verhaal over een jonge vrouw, alleen en met het gevoel dat de hele wereld haar negeert, in een fikse regenbui in de straten van Parijs. Waar ze besluit dat dit het punt is waarop alles anders moet.
Het verhaal wordt vervolgd in de klanken van jazz, pop, dance, R&B, soul, klassieke muziek en filmmuziek. Momenten van ingetogen stilte tot bombastische, opzwellende muziek. De zoektocht naar hoop en liefde, tegen een achtergrond van liefdesverdriet en slechte dagen. Helaas voor mij is het nummer 'I hate the way I look today', over een van de slechte dagen, een van de lekkerste nummers, dus ik betrap mezelf regelmatig op vrolijk meezingen dat ik haat hoe ik er vandaag uitzie... Het nummer 'Fields' is een duet met haar opa, over eenzaamheid en alleen-zijn in een kamer vol mensen, over opgroeien en altijd opa's kleine meisje blijven. Dat lied breekt me, zelfs na de twintigste keer luisteren, zo prachtig.
Het album sluit af met 'Joy' en 'Happier times ahead', twee nummers die verdriet niet ontkennen, maar bewijzen dat dit album echt hoop bevat. Plezier en gelukkig zijn, het is mogelijk. Deze muziek bevat hoop, geen lege woorden, maar echt doorleefde hoop.
Franka Riesmeijer

THIS MUSIC MAY CONTAIN HOPE., Raye, fotografie: Aliyah Otchere

De druppels bij de besproken items geven de waardering van de recensent weer. Die kan uiteenlopen van één druppel (niet best), tot vijf druppels (uitstekend).

De ADS collecteert digitaal. Op de speciale collecte-pagina op de website vindt u een overzicht van de doelen van dit jaar.

U kunt uw bijdragen overmaken naar NL19 ABNA 0243 4938 86 t.n.v. Algemene Doops-gezinde Sociëteit te Amsterdam, o.v.v ‘Ruimte’.

Zie ook de collectepagina *doopsgezinden.nl/collecten* en de QR-code hierboven.

collectedoel

juli

Inloophuis de Ruimte

Inloophuis De Ruimte is in 1988 vanuit de doopsgezinde traditie begonnen als een ‘huiskamer voor de buurt’ en is daarmee de oudste buurthuiskamer van Almere.

Nu, bijna 40 jaar later, vervult Inloophuis de Ruimte nog steeds een belangrijke rol in de wijk. Voor veel mensen is het een tweede huis. Veel bezoekers zijn vanwege psychische problemen uit het werkproces geraakt. De vertrouwde plek en de vaste openingstijden geven weer structuur aan de dag en het vervullen van vrijwilligerstaken geeft het gevoel weer mee te doen in de maatschappij. Het is een plek waar (kwetsbare) mensen hun talenten kunnen ontdekken en verder kunnen ontwikkelen.
De kleinschaligheid maakt de plek ook toegankelijk voor wie, bijvoorbeeld in verband met een vorm van autisme of burn-out, snel overprikkeld is.

De basis van het Inloophuis is het werk van vrijwilligers tijdens de open inloop. Op dit moment zijn er veertien vrijwilligers. In 2025 werden er 225 open inlopen gehouden.

Daarnaast staat het Inloophuis ook open voor andere activiteiten:

- vieringen en vergaderingen van de Doopgezinde Gemeente Almere
- een wekelijkse maaltijdgroep
- een maandelijkse wandelgroep
- een maandelijks spreekuur voor vragen over financiën en hulp bij het aanvragen van voorzieningen
- maandelijks het gebarencafé
- cursussen geweldloos communiceren
- een maandelijkse gesprekgroep onder leiding van de predikant

Inloophuis de Ruimte is dan ook meer dan een gebouw of een project. Het is bovenal een gemeenschap. Dat je gemist wordt als je er niet bent en dat er op je gerekend wordt als je een taak hebt, geeft een gevoel van ‘belonging’.
De bezoekers, vrijwilligers en andere betrokkenen vormen samen een gemeenschap, waarin mensen omkijken naar elkaar en samen zorg dragen voor het huis. Die gemeenschap reikt over de fysieke grenzen van het gebouw heen.

Begin dit jaar is de benedenverdieping van het Inloophuis grondig verbouwd, mede mogelijk gemaakt door de opbrengst van vorige collectes. Er is een invalidentoilet gebouwd en door het verplaatsen van de stilteruimte naar de eerste verdieping is de benedenruimte veel ruimer en opener geworden. Tenslotte is er een nieuwe keuken voor de wekelijkse maaltijd en een pantry voor het dagelijkse koffiemoment geïnstalleerd.

Door deze verbouwing is de stilteruimte verhuisd naar een tijdelijke plek op de eerste verdieping. Na de zomer willen we deze verdieping ook gaan verbouwen waarbij we de stilteruimte weer in ere herstellen. De opbrengst van de collecte willen we gebruiken voor deze verbouwing en om de stilteruimte weer in te richten. <<

foto Inloophuis de Ruimte

bewegen in geloof
dansen in de stroom

CMERK 2026
Blijf bij ons, in de stroom

Twee vrienden verlaten Jeruzalem. Hun hoop is ingestort. Op weg naar Emmaüs voegt een vreemdeling zich bij hen. Hij luistert naar hun verdriet en hun verwarring, en spreekt met hen over de Schriften – over Gods breekbare maar aanhoudende belofte. En hun harten branden. Ze zeggen: ‘Blijf bij ons, want het wordt avond.’ En wanneer ze samen het brood breken, herkennen ze hem: Christus, de levende. Op datzelfde moment verdwijnt hij.

tekst **Kalle Brüsewitz**

met dank aan
Marius van Hoogstraten,
Franka Riesmeijer
& Iris Speckmann

>>

Zoeken. Twijfelen. Proberen. Hopen. Bewegen.

Het wonder van dit verhaal is dat Jezus het meest nabij is wanneer hij nog niet herkend wordt.
In de vreemdeling die meeloopt. In het gesprek. In het luisteren. Daar, in die kwetsbare ontmoeting, brandt het hart.

Deze woorden gaf Marius van Hoogstraten de deelnemers van de CMERK mee tijdens de laatste viering. En misschien zijn het die woorden waar het thema van deze dagen het best in doorschemert: samen bewegen in geloof en dansen in de stroom.

Want geloof is geen stilstaand punt. Het is altijd beweging. Zoals die weg naar Emmaüs – een weg van herinnering en verwachting, van verlies en nieuw begin. Beweging draagt het verleden met zich mee, en opent tegelijk de toekomst. Dat hebben we gezien in de vieringen, de workshops en de ontmoetingen van deze dagen.

En dan dat beeld: *dansen in de stroom*. Het klinkt bijna tegenstrijdig. Hoe blijf je staan in een stroom die je kan meesleuren? Hoe kun je dansen in een wereld die zo onzeker, soms zelfs beangstigend is? En toch: dat is precies waar geloof gebeurt. Niet buiten de stroom. Maar erin. Soms erin meegaand. Soms ertegenin. Altijd in beweging.

De CMERK 2026 zat vol beweging en dansen in de stroom. Bijvoorbeeld in het verhaal van Vasyl, een jonge Oekraïner die in 2022 in Litouwen studeerde toen de oorlog uitbrak. Hij koos – niet vanzelfsprekend – voor het pacifisme. Hij deelde zijn verhaal op de CMERK met tieners, met jongvolwassenen en in de workshop '*Responses to Militarization*'. Hij sprak over zijn overtuigingen, zijn worsteling, zijn keuzes. En in dat delen gebeurde iets wat lijkt op Emmaüs: er werd geluisterd, echt geluisterd. En harten begonnen te branden.

In de workshop over militarisering hoorden we meer van zulke wegen. Vanuit Zwitserland, waar gezocht wordt naar alternatieven voor militaire dienst. Vanuit Noord-Amerika, waar kerken samen optrekken tegen herinvoering van dienstplicht. Vanuit Colombia, waar gewetensbezwaarden steun zoeken en ontvangen. Vanuit Oekraïne, waar die keuzes steeds moeilijker worden. En vanuit Nederland, in gesprekken rond vredesmaaltijden, waar jongeren samen zoeken naar wat vrede betekent.

Hoe bewegen wij – in geloof – in een wereld die steeds meer onder druk staat? Die vraag klonk ook door in de workshop 'Churches after Certainty'. Daar werd ruimte gemaakt voor gevoelens rond de klimaatcrisis. Niet alleen denken, maar ook voelen. In een cirkelgebed. In gebedsvlaggetjes. In een LEGO-kerk – een speels, maar diep beeld van een gemeenschap die zich moet aanpassen, die leert leven in verandering. Ook daar geen vaste grond. Maar wel beweging.

Ook onder de jongeren gebeurde iets van diezelfde beweging. In het kinderprogramma werd geloof bijna tastbaar – niet in grote woorden, maar in spel, muziek en verbeelding. De 'wachtkamer' werd een woonkamer. Kinderen zaten op zitzakken, bouwden, knutselden, maakten instrumenten – en zonder dat het zo genoemd werd, ontstond er gemeenschap. Ze bleven niet stilzitten. Ze bewogen. In spelletjes die generaties verbinden – koekhappen, met eieren rennen, lachen om het missen van de juiste plek bij ezeltje prik. In muziek van Luuk Lenders, die je overal kon horen: accordeon, fluit, bellen, en daarna de kinderen zelf – met kazoos, emmers en alles wat geluid kon maken. Geen perfecte harmonie, maar een vreugdevolle chaos. Misschien wel precies zoals geloof soms klinkt.

Tijdens het rolstoeldansen gebeurde iets bijzonders. Voor sommigen was het onwennig, voor anderen vanzelfsprekend. En dan dat jonge kind, drie jaar oud, dat zonder aarzeling begon te draaien, te zwieren, te bewegen – alsof het al wist: dit kan ook. Alsof het ons iets voordeed.
Want geloof leren we niet alleen door te luisteren. Maar ook door te doen. Door mee te bewegen in het leven van de ander. Zelfs het avontuur van de bus met dierentuinbezoekers – vast in smalle straatjes, zoekend naar ruimte – werd een beeld. Voorzichtig vooruit, weer een stukje terug, samen kijken hoe het wél kan. Mensen die samenkomen, helpen, meedenken. Onverwachte verbondenheid, midden in de chaos.

Misschien is dat wel precies waar ook de jongsten ons iets leren: dat bewegen in geloof niet begint bij zekerheid, maar bij vertrouwen. Bij spel. Bij het durven proberen. En ook daar, tussen zitzakken en knutseltafels, tussen muziek en gelach, brandt het hart.

Dat is wat ons als doopsgezinde gemeenschap al vijfhonderd jaar kenmerkt. Zoeken. Twijfelen. Proberen. Hopen. Bewegen. Onze voorouders moesten zich een weg banen door een vaak vijandige wereld. Soms met gevaar voor eigen leven. En toch gedragen door vertrouwen. Vandaag is de context misschien anders – maar de beweging blijft.
Gemeenten veranderen, krimpen, zoeken nieuwe vormen van samenzijn. Ons geloof beweegt mee met de fasen van ons leven. Met vragen, met twijfels, met nieuwe inzichten. En steeds opnieuw klinkt de vraag: hoe leven wij ons geloof? Hoe geven wij vorm aan vrede? Hoe blijven wij trouw in een veranderende wereld? Emmaüs laat zien dat we die weg niet alleen gaan.

Christus komt ons tegemoet – niet altijd herkenbaar, niet altijd zichtbaar, maar aanwezig in de ontmoeting. In de vreemdeling die vriend wordt. In het gesprek dat ontstaat. In het hart dat begint te branden. Daarom komen wij samen – als gemeenten, nationaal, in Europa, wereldwijd. Om onze verhalen te delen. Om verbondenheid te vieren. Om elkaar vast te houden in beweging. Want geloof is persoonlijk – maar nooit alleen.

En toen wij weer uit elkaar gingen, terug naar onze eigen context – waren we terug in de stroom. Een stroom die soms onzeker is, of ons soms angstig maakt. Maar waarin ook leven is. Ontmoeting. Hoop. Misschien is dat onze roeping: niet om buiten de stroom te gaan staan, maar om erin te blijven bewegen. Om, soms wankelend, soms krachtig – te blijven dansen. Om ruimte te maken voor de vreemdeling. Om te luisteren. Om verhalen te delen. En om, steeds weer, die woorden te vinden.

Blijf bij ons. <<

foto's ADS

Luchten buiten de stad

De vroegere aaneengesloten rij buitenplaatsen in doopsgezinde handen, gelegen aan de westoever van de Vecht tussen Breukelen en Nieuwersluis, heeft als historische bijnaam ‘Mennistenhemel’. Deze verblijven waren in bezit van welgestelde Amsterdamse doopsgezinden, voornamelijk zijdehandelaren.

tekst **Hanna Melse** & **Mirjam van Veen**

Na een moeizaam begin, getekend door vervolgingen en door een bestaan in de marge, verwierven de dopers zich een belangrijke plaats in het sociale, politieke en culturele leven van hun tijd. Het verschijnsel van de doopsgezinde buitenplaatsen illustreert hoe doopsgezinden in de zeventiende en achttiende eeuw hun emancipatieproces voltooiden en onderdeel gingen uitmaken van de sociaaleconomische elite. Dat maakt het verhaal van de buitenplaatsen een typisch onderdeel van de Nederlandse doopsgezinde geschiedenis.

Martelaersspiegel

Doopsgezinden werden aan het begin van de reformatie heviger vervolgd dan andere dissidente groeperingen. Hun afwijzing van de kinderdoop, hun opstand in Münster en hun aarzelingen over het overheidsambt, maakten hen tot het zwarte schaap in het vroegmoderne religieuze landschap. Het aantal doperse martelaren was dan ook veel groter dan het aantal gereformeerde en lutherse martelaren. Maar toen de Dordrechtse voorganger en dichter Tieleman Jansz van Braght er in 1660 voor zorgde dat de verhalen van de doperse martelaren in druk verschenen, was dat al lang verleden tijd. Zijn *Martelaersspiegel* was een groot en dus duur boek. In 1685 verscheen een nieuwe versie, verluchtigd met platen van Jan Luyken.

Met zijn martelaarsboek probeerde Van Braght de doperse gelovigen terug te roepen naar de idealen van het eerste begin: weerloosheid, soberheid, afkeer van de wereld… Dat zijn boek verscheen in een kostbare uitgave was ironisch: het liet op treffende wijze zien dat dopers geen arme sloebers meer waren, maar welvarende mensen waren geworden die zich kostbare boeken konden veroorloven.

Doperse emancipatie

Tieleman Jansz van Braght was zoals zo veel dopers lakenkoopman. Dopers in Amsterdam, Haarlem, Utrecht en andere plaatsen waren actief als koopman en waren mede dankzij grote doopsgezinde netwerken buitengewoon succesvol. Koopmannen waren, bij afwezigheid van digitaal betalingsverkeer, in de vroegmoderne tijd aangewezen op betrouwbare netwerken om op afstand handel te kunnen drijven. De geloofsgemeenschap bood een dergelijk netwerk. Daar kwam wellicht bij dat dopers door hun soberheid geld overhielden om te investeren. Toen Van Braght zijn martelaarsboek publiceerde, was het doperse emancipatieproces dan ook al goed op stoom: doopsgezinden werden in rap tempo deel van de stedelijke, culturele en politieke elite. Hoewel ze met hun rijkdom niet pronkten en de deugd van de soberheid bleven propageren, zijn de sporen van hun rijkdom nog altijd terug te vinden. Een sprekend voorbeeld van dopers succes en doperse rijkdom zijn de buitenplaatsen in de buurt van Amsterdam en Haarlem.

Buitenplaatsen

Tijdens de zeventiende en de achttiende eeuw was het gebruikelijk voor bemiddelde inwoners van Amsterdam om een buitenplaats aan te kopen of te laten bouwen. De in ruime, parkachtige tuinen gelegen buitenplaatsen fungeerden als zomerverblijf voor de families. Hier kon men de stank, warmte en drukte van de stad ontvluchten. Het verblijf leende zich voor het ontvangen van gasten, het beoefenen van liefhebberijen zoals muziek, poëzie of botanie en als basis voor jagen en vissen.

Buitenplaatsen verschenen in de Beemster, in het duinengebied, aan de Vecht of aan de Amstel, met de stad op geschikte reisafstand voor de heer des huizes om daar doordeweeks te kunnen werken. Een vergelijkbare situatie gold voor rijke Haarlemse families, waarvan een aanzienlijk deel doopsgezind, die buitenplaatsen hadden met name langs het Zuider Buiten Spaarne en rond de Haarlemmerhout.

De eerste van de vele buitenhuizen die in het bezit komen van doopsgezinden was een hofstede met land bij Loenen aan de Vecht, die in 1670 werd aangekocht door Agnes Block (1629-1704). Block was in 1649 getrouwd met de doopsgezinde zijdekoopman Hans de Wolff, een neef van Joost van den Vondel, met wie Block bevriend was. Na De Wolffs dood hertrouwde Block in 1674 met de eveneens doopsgezinde zijdehandelaar Sybrand de Flines. Block voorzag haar buitenplaats genaamd Vijferhof van boomlanen en -gaarden, vijvers en moes- en siertuinen en kweekte tropische gewassen. Vanwege de grote botanische collectie en de vele tropische vogels was deze plaats destijds beroemd.

Zoals vele andere buitenplaatsen aan de Vecht is de hofstede van Agnes na verloop van tijd gesloopt. Tegenwoordig zijn er van de oorspronkelijke circa 200 buitenplaatsen langs de hele Vecht nog 72 over, waarvan een deel tot de historische ‘Mennistenhemel’ behoorde. Van de ‘Mennistenhemel’ zijn alleen Sterreschans met de aangrenzende plaatsen Rupelmonde en Overholland bewaard gebleven. Aan de hand van beschrijvingen, tekeningen en prenten kunnen we ons tegenwoordig nog een beeld vormen van deze spreekwoordelijke hemel op aarde, met de mooie ligging aan de Vecht, het vele groen en de statigheid van de buitenplaatsen.

Eigen kleur

Vanwege het verdwijnen van de locaties of veranderingen van hun oorspronkelijke functie staat deze geschiedenis van de doopsgezinde buitenplaatsen niet zo op de voorgrond. Dat dit verhaal vooral behoort tot het domein van de elite, draagt hieraan bij. Daar komt bij dat doopsgezinden relatief veel aandacht besteden aan het eerste begin van de doperse beweging. Ze zijn geneigd zich op grond van dat eerste begin als minderheid te identificeren en veel minder aandacht te besteden aan doperse elitevorming. Maar juist omdat de verwerving van een hoge sociaaleconomische status onder de doopsgezinden in steden in de zeventiende en achttiende eeuw zo’n kenmerkend aspect is in de Nederlandse doperse geschiedenis, verdient ook dit verhaal over de buitenplaatsen de nodige aandacht.

Meer dan dopers in andere landen moesten dopers in de Nederlandse Republiek zich verhouden tot economische, politieke en culturele vraagstukken. Ze leefden niet in een isolement maar moesten zich verhouden tot allerlei nieuwe ontwikkelingen en compromissen sluiten met de wereld om hen heen. Dat gaf aan het Nederlands doperdom een eigen unieke kleur.

links
Philip Tidemann, titelbladontwerp voor botanisch verzamelalbum van Agnes Block, op de achtergrond waarschijnlijk buitenplaats Vijverhof, ca. 1690-1700, Rijksmuseum Amsterdam

rechts
Daniel Stoopendaal, *Gezicht op de buitenhof Vijverhof aan de Vecht*, 1790, uit: Andries de Leth, *De zegepraalende Vecht* [etc.], Amsterdam 1719, Rijksmuseum Amsterdam

Mirjam van Veen is hoogleraar Kerkgeschiedenis, hoogleraar Doperdom aan het Doopsgezind Seminarium, coördinator van het *Amsterdam Centre for the History and Heritage of Protestantism* en hoofd van het Doopsgezind Erfgoedcentrum

Hanna Melse is erfgoedspecialist bij Museum Catherijneconvent en coördinator van het Doopsgezind Erfgoedcentrum

literatuur
> D. C. de Clercq, ‘Een verdwenen en vergeten ‘mennistenhemel’ aan het Gein’, in: *Doopsgezinde Bijdragen* 24 (1998)
> Interview met René W. Chr. Dessing in: *Doopsgezind NL*, maart 2016
> René W. Chr. Dessing, *De Amsterdamse buitenplaatsen. Een vergeten stadsgeschiedenis*, uitgeverij Matrijs, 2015

Lucht in de Bijbel

tekst **Anne-Meta Kobes**

Het gebeurde bij de opening van het nieuwe boothuis op Ameland. Binnen hingen de pakken van de KNRM-opstappers en -schippers al keurig aan hun moderne haken. Aan de andere kant van het gebouw was in de cursusruimte de bar glimmend gepoetst. Daartussen blonk de vloer van de grote hal.

Hier zou straks de reddingboot hangen die dankzij een ingenieus systeem zelfs binnen omgedraaid kon worden, afhankelijk van hoe de wind tegen de gevels joeg. Vandaag stonden in voor- en achtergevel de deuren wagenwijd open. De bries was aanzienlijk, maar voor een eilander vertrouwd. En bovendien moesten de genodigden door de hal de andere zijde kunnen bereiken. Want daar werd de naam onthuld. Met een bijslag viel het doek en kon je de blinkende letters lezen.

Nu was het bijna rond. Eén woordje nog. Van de kerken – wij waren zelf ook verrast, dat dit het moment was van ons spreken. Zo na die plechtige openingshandeling, hier buiten in de zon. En terwijl ik houding zocht en mijn papier platdrukte tegen de wind, gebeurde het. Ze gleed weg: ons cadeau. De bijbel met duimgrepen vloog naar beneden, zo uit zijn luxe cassette, plat op de grond. Alsof de verhalen alvast hun gewicht wilden tonen.

Toch bracht de val vooral: lucht. Ontspanning, een lach. En dat paste wonderwel bij het boek vol niet-zomaar-verhalen van ernst én luchtigheid. Over scheppingswind en pinksterstorm, over ademnood en opluchting.

Ademruimte

Het is Gods geest die als eerste de wereld omringt, vertelt de schrijver van Genesis 1. God is als de wind die zweeft over het water. Zij trekt de chaos uiteen en maakt een gewelf, de hemel: een luchtlaag die scheiding brengt en ademruimte schenkt aan alles wat eronder mag wonen. Na het licht is dit creëren van ruimte de eerste grote scheppingsdaad.

In de slavernij van Egypte wordt de mens vervolgens bijna de adem ontnomen. Exodus 1 verhaalt hoe Israël de voorraadsteden Pitom en Raämses bouwen moet. Het is hard en zwaar werk, het volk wordt afgebeuld. Desondanks groeit haar aantal tot afgrijzen van de onderdrukker die als antwoord pasgeboren jongetjes in de Nijl laat werpen. Het volk zucht onder de slavernij, vertelt Exodus 2:23. Alsof zij keer op keer haar laatste adem dreigt uit te blazen.

Maar woordeloos is die adem niet: de mensen schreeuwen de longen uit hun lijf. Die hulproep bereikt de hemel waaronder zij werken. En dan komt er worstelend ruimte: na tien plagen trekt de weidsheid van de woestijn voor hen open. Hier is volop kans om te ademen. De mens raakt er soms beneveld van – wat is nu de weg om te gaan, waar vindt je een spoor in de leegte? Het is de lucht die hen draagt wanneer God overdag als een wolkenkolom voor hen uittrekt, in de nacht als een vuur. En dan leert de mens, met vallen en opstaan, een nieuwe wijze van leven.

Stem in het ruisen

In stad of woestijn: God laat de mens niet alleen. Dat vertellen Bijbelverhalen steeds opnieuw. En vaak is God juist in de ruimte te vinden. De profeet Elia ontdekt God in de lucht om hem heen. In 1 Koningen 19 trekt eerst een grote, krachtige windvlaag voor Gods aanwezigheid uit. Het is wind die bergen splijt en rotsen aan stukken slaat. Maar in die verpletterende windvlaag bevond God zich niet. Evenmin in de daaropvolgende beving van de aarde en het verterende vuur. God omringt Elia uiteindelijk in de kalmte van een zachte bries. In de stem van de subtiele stilte, beschrijft het Hebreeuws.

Het is die bries die Jezus eeuwen later over zijn vrienden laat waaien, wanneer hij op de dag van zijn opstanding hen verrast met een bezoek – aldus Johannes 20. De leerlingen zitten samen ergens binnen in een huis en hebben angstig de deur afgesloten. Benauwd zijn ze want van bevrijding uit dood zien ze nog niets. Tot Jezus plotseling in hun midden staat, hen tweemaal vrede toewenst en dan met zijn adem de Geest laat stromen. Wind die opluchting brengt.

In Handelingen trekt de Geest zelfs aan tot een pinksterstorm: ‘plotseling klonk er uit de hemel een geluid als van een hevige windvlaag’. Maar anders dan bij Elia brengt deze wind geen verwoesting en is er alleen haar geluid. En het vuur dat hier volgt blijkt juist vól van Gods Geest. Zo kunnen mensen de vrienden van Jezus verstaan, in de taal die hun moeder hen leerde.

Ruimer

‘Gij moet ruimer worden’ leert Paulus de mensen in Korinthe – weer later in de tijd. Wij hebben openlijk met jullie gesproken en we zijn eerlijk geweest. We hebben jullie in ons hart gesloten, in leven en sterven zijn wij verbonden! Dus: ‘Bij ons vindt gij niet te weinig ruimte, maar in uw binnenste is het te eng’. (2 Kor. 6:12, NBG) Wordt dus ruimer. Maak ruimte voor het goede leven en ruimte om elkaar te verdragen, om lief te hebben. Laat er lucht zijn die jou met de ander verbindt.

Terwijl een zoute bries over het Wad kwam aangewaaid, werd de bijbel met haar duimgrepen in de handen van de schipper gelegd. Die weldra weer uit zou rukken over het wervelende water en de schuimende zee. Met deze verhalen van God in de ruimte, ergens in de boot met hem mee. <<

foto Viacheslav Poturaev

Ketikoti betekent letterlijk
‘het verbreken van ketenen’

Moderne slavernij

Op 1 juli is het **Ketikoti**, de dag waarop we de afschaffing van de slavernij herdenken en vieren. Toch is slavernij nog steeds aan de orde van de dag, want voor de productie van onze kleding en telefoons worden wereldwijd miljoenen arbeiders uitgebuit. De vraag aan het dopers tien tal is dan ook: hoe zinvol is het om te vieren dat de historische slavernij is afgeschaft, terwijl moderne slavernij nog zo wijdverbreid is? *tekst* **Marleen Kieft**

Dat leuke goedkope truitje, die hippe betaalbare sneakers: met een paar klikken op websites als TEMU worden we verleid om ze te kopen. Economen rekenden uit dat voor de Nederlandse economie 13,8 miljoen niet-westerse arbeiders aan het werk zijn in slaafse omstandigheden. ‘Moderne slavernij’ wordt dat genoemd, een term die verwijst naar hedendaagse praktijken van dwang en uitbuiting waar mensen niet aan kunnen ontsnappen.

Niet verdwenen

‘Inderdaad, met de afschaffing van de slavernij in 1863 is de slavernij niet uit de wereld verdwenen’, zegt Fulco van Hulst, ethicus en geestelijk verzorger in het Frisius Medisch Centrum in Leeuwarden.

‘We moeten ons er goed bewust van zijn – en blijven – dat er nog steeds vormen van slavernij zijn. Ik zie Ketikoti een beetje zoals 5 mei: we vieren de vrijheid en we worden ons er weer even bewust van dat die vrijheid niet vanzelfsprekend is.’

‘We hebben onze economie ingericht op het kopen van goedkope producten’, stelt Iris Speckmann, functionaris vrede en duurzaamheid bij de ADS. ‘Dat is dus moderne slavernij: dat we niet willen betalen voor betere arbeidsomstandigheden van textielarbeiders. Je denkt al gauw: “Ach, dat ene T-shirt maakt niet uit, dat zal de wereld niet veranderen.” Na de ramp in Bangladesh, waarbij honderden textielarbeiders omkwamen, was er korte tijd veel

In ‘dopers denken’ reflecteren twee theologen uit het dopers tiental op een actuele kwestie.
Zie www.doopsgezinden.nl voor eerdere afleveringen.

aandacht voor groene *slow fashion*. Maar die golf van aandacht is weer ingezakt. Ook bij de doopsgezinden is sociaaleconomische rechtvaardigheid niet zo’n populair onderwerp, merk ik. Toch nodigt ook ons verleden ertoe uit om na te denken over onze verantwoordelijkheid op dit gebied. Denk aan de doopsgezinde betrokkenheid bij de historische slavernij (zie hiernaast). Het is belangrijk voortdurend kritisch te blijven kijken naar onze eigen cultuur en ons ervan bewust te worden dat de constructies van toen er nu nog steeds zijn.’

Rol van de kerken

Van Hulst: ‘Belijden is doen. Als we zeggen ergens voor te staan, dan moeten we dat ook waarmaken. Dat is als individu soms lastig. Hoe weet ik of ik goed zit? Hoe kom ik aan de juiste informatie over bedrijven en hun producten? Kerken zouden daar een rol in kunnen spelen, of zelfs een voorloper in kunnen zijn. Als er nou ergens de oproep klinkt om slavernij af te schaffen, dan is het wel in de Bijbel. God bevrijdt uit slavernij, dus wij hebben de roeping en de opdracht om daar ook naar te handelen.’ Speckmann vult aan: ‘De kern van de Bijbel is: doe recht! Kerkelijke organisaties zoals Kerk in Actie, Tearfund en Micha zijn daar trouwens heel actief mee bezig.’

Idealen

Van Hulst: ‘Een interessante denker – buitenkerkelijk overigens – is Peter Singer, een Australische filosoof. Hij is een utilist, iemand die vindt dat het onze plicht is om het grootste goed voor een zo groot mogelijke groep mensen te bereiken. Zoveel mogelijk mensen gelukkig maken, om het maar zo te zeggen. Hij zegt aan de ene kant: dit is het ideaal waar we naar moeten

In de *Doopsgezinde Bijdragen* nummer 49-50 uit 2024 valt veel te lezen over het slavernijverleden en de doopsgezinde compassie met tot slaaf gemaakten (of het gebrek daaraan). Ruud Lambour beschrijft de doopsgezinde deelname aan de slavenhandel; Piet Visser belicht de (vroege) doopsgezinde protesten tegen het fenomeen slavernij.
Te downloaden via *www.dhkonline.nl*

streven. Aan de andere kant erkent hij ook dat we dat ideaal niet halen. Dat besef daagt uit en daar gaat het om: dat we moeten streven. Als de lat hoog ligt, kun je twee dingen doen. Je kunt zeggen: hij ligt te hoog, dus ik ga niet proberen te springen. Maar je kunt ook zeggen: ik haal de lat niet, dat weet ik wel, maar het doet wel een appel op me. Ik wil een poging doen om mezelf te verbeteren. Pas als we erkennen dat we zelf nog steeds gebruik maken van producten die door slavenhanden gemaakt zijn en dat we daarvan profiteren, pas dan kunnen we de eerste stap zetten om iets te veranderen. Het begint met bewustwording en erkenning van onze eigen zondigheid. Ja, laten we in doopsgezinde kring dat woord toch maar eens gebruiken!’

Terug naar de vraag hoe zinvol het is om Ketikoti te vieren. ‘Herdenken en vieren moet je zeker doen’, vindt Speckmann. ‘Zeker als je je realiseert dat Ketikoti letterlijk “het verbreken van ketenen” betekent. Ook al red je er de wereld niet mee, je hebt het nodig om dingen te vieren op de weg naar verandering.’ Van Hulst herinnert zich een uitspraak die ds. Harmen Ament vaak deed: ‘“Mijn hele leven is God dienen en op zondag ga ik naar de kerk voor de gods-dienst-oefening” Zo zou je ook kunnen zeggen: Ketikoti vieren is oefenen. Oefenen in het strijden tegen slavernij.’ <<

foto Zulmaury Saavedra

DOPERS TIENTAL

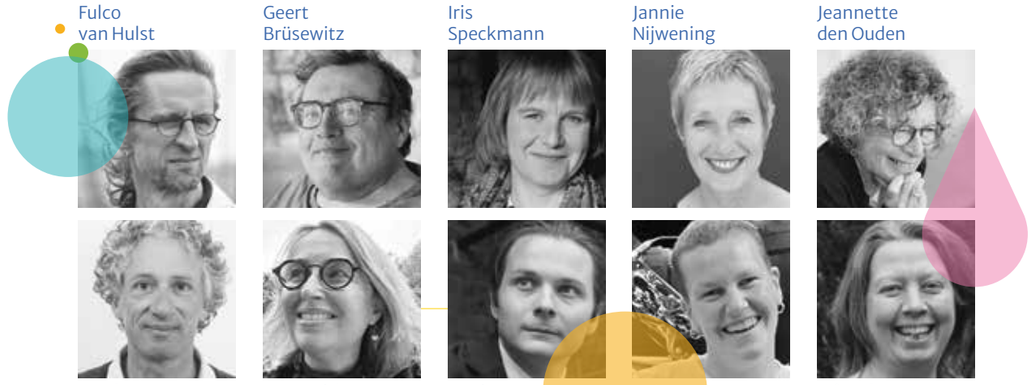

tekst **Arida van Oudenallen**

Praten met potlood

Op luchthaven Schiphol werden vluchtelingen vastgezet in afwachting van hun procedure. Ik kwam er graag op bezoek. Daar op die plek leek taal soms op iets wat buiten bereik lag. Niet omdat niemand iets wilde zeggen, maar omdat er een taalbarrière was.

Ik kan me nog goed herinneren dat er een Albanese jongen was, waar ik – net als alle anderen – niet mee kon communiceren. Gesprekken strandden nog vóór ze begonnen.

Dus begon ik te tekenen.

Niet als escape, maar als ingang. Met een pen en een vel papier kun je de muren even vergeten. Ik tekende om voorbij het praktische te komen, om bij persoonlijke situaties uit te komen. Een bed, een huis, een mens met een pijl naar buiten. De ander boog zich eroverheen, wees iets aan, tekende terug. Zo ontstond er toch een gesprek, midden in een ruimte die daar eigenlijk niet voor bedoeld was.

Er was eens een jongen die toerisme studeerde. Hij tekende bergen, luchten, zon en zee. Zijn land was prachtig, liet hij zien. Hij prees het aan, met een zorgvuldigheid die ontroerde. Alsof hij, door het te tekenen, even terug kon naar waar hij vandaan kwam en mij meenam.

Ik vond het nooit spannend om erheen te gaan. Ik vond het verrijkend. De hekken, de procedures, de context – die waren er, maar ze bepaalden niet alles. Ik vond het erg interessant om te zien hoe communicatie ontstaat zonder gedeelde taal. Hoe tekenen mensen gelijk maakt. Hoe er lucht ontstaat in de zwaarte van de plek als je kan tekenen. Niemand heeft een grotere woordenschat nodig dan een ander; iedereen begint met een lege pagina.

Misschien hou ik daarom zo van ‘over de heg kijken’. Zelfs – of juist – op een plek waar die heggen hoog en van staal zijn. Soms hoeft er alleen iemand een potlood te pakken om te laten zien dat begrijpen ook zonder woorden kan. <<